

SLOVENC V PRVI JUGOSLAVIJI

Sprejemanje vidovdanske ustave

-regentu Aleksandru, ki je po očetovi (Peter I.) smrti l. 1921 postal kralj je uspelo ohraniti vzode oblasti v novi državi

-marca 1919 je začelo zasedati Začasno narodno predstavništvo, ki je prevzelo najnujnejše zakonodajne naloge; pripravili so vse potrebno za volitve v konstituanto (ustavodajno skupščino)

-na volitvah 28. nov. 1920 so največ glasov dobile stranke, ki so zagovarjale čim bolj centralizirano državo; zdržena liberalna Jugoslovanska demokratska stranka, srbska Narodna radikalna stranka in Komunistična partija Jugoslavije

-ker je volilni zakon dajal prednost večjim strankam, so te 3 stranke dobile skupaj 58% poslanskih mest v konstituanti (ustavodajni skupščini)

-na volitvah je sodelovalo okrog 40 različnih list in strank; v skupščino jih je prišlo 17, ki so dobile zadostno število glasov za vsaj enega poslanca

-pravico do glasovanja so imeli vsi polnoletni moški

-ustavodajna skupščina je začela delati po Začasnem poslovniku, ki ga je uzakonila vlada; *predvidel je prisego poslancev kralju, kar je onemogočilo svobodno izbiro med republiko in monarhijo, *glasovanje o ustavi pa naj bi bilo po poslovniku navadno večinsko (več kot 50% poslancev) in ne kvalificirano (dvotretjinsko)

-začasni poslovnik je z velikimi omejitvami dela konstituante kršil njeno suverenost

-prišlo je do hudih sporov, saj so se Hrvati in Slovenci najbolj bali, da bodo s srbsko večino v državi preglasovani

-to se je tudi zgodilo na Vidov dan, 28. junija 1921

-poslancev četrte največje stranke v državi (*Hrvaške kmečke stranke*) zaradi obvezne prisega kralju ni bilo v Beograd, tretji največji (*Komunistični partiji*) so zaradi delovanja proti državi, stavk in pozivov k revoluciji prepovedali politično propagando in javno delovanje; tako so komunisti iz protesta izstopili tudi iz konstituante. Ker je bilo vse bolj očitno, da bodo centralistično vladni predlog ustave izglasovali s preglasovanjem, so odšli še poslanci *Slovenske ljudske stranke*

-tako je o ustavi glasovalo le 258 od 419 poslancev, od tega 53% za ustavo, ki jo je predlagala radikalsko-demokratska vlada

-vidovdanska ustava je onemogočila avtonomijo posameznih pokrajin v državi; določila je razdelitev države na 33 oblasti (slovenski del: Ljubljanska in Mariborska oblast), ki so bile oblikovane tako, da so imeli v čim več oblasteh Srbi večino

-vladna enotna merila in politika nasilnega izenačevanja tako različnih pokrajin se je pokazala za neučinkovito; v razvitejših severnih pokrajinah, ki so bila prej pod Habsburško oblastjo so vzbujala čedalje večje nezadovoljstvo

-veliko politično moč je ustava dala kralju, ki je potrjeval vlado, razpuščal parlament, razpisoval volitve in skušal sam voditi večji del državne politike

-način, kako so srbski politiki ustavo izsilili, pa je globoko zaznamoval prihodnje politične odnose in nezaupanje v državi

Slovenska stališča do ustave

-najmočnejša slovenska politična stranka, SLS, do volitev v ustavodajno skupščino nov. 1920 ni preveč poudarjala želje po avtonomiji v skupni državi

-pristala je celo na monarhijo s srbsko dinastijo Karađorđević, saj je hotel voditelj stranke Anton Korošec s prilagajanjem srbskim interesom dobiti pri njihovih voditeljih podporo pri reševanju slovenskih zahodnih in severnih meja.

Ko so bile okt. in nov. 1920 meje za Slovence neugodno začrtane in ko se je dec. začelo delo konstituante, pa je jasno zagovarjal decentraliziran tip državne ureditve

-SLS je izdelala tudi svoj ustavni predlog, ki je predvideval pokrajinske parlamente, torej tudi zakonodajno avtonomijo

-volivci so spomladi 1921 avtonomistična prizadevanja nagradili s 25% več glasov kot na volitvah v konstituanto

Zaradi nasprotovanja ustavi se v okviru vsejugoslovanskih strank glasovanja niso udeležili komunisti iz socialno-ideoloških razlogov, proti pa so glasovali socialni demokrati in narodni socialisti

-tako je od 40 slovenskih poslancev v konstituanti za predlagano ustavo glasovalo samo 12 poslancev (30%), ki so v centralistično urejeni državi videli zagotovilo za njeno moč proti zunanjim sovražnikom in za omejitev vpliva močnega katoliškega gibanja v Sloveniji

Vprašanje državnih meja

-Italijanska vojska je takoj po podpisu premirja zasedla obljubljeni ozemlje: skoraj tretjino slovenskega ozemlja na zahodu, Istro in Kvarnerske otoke

-Jugoslavija, ki je vztrajala pri načelu samoodločbe narodov, in Italija, ki je hotela vse, kar so ji Britanci in Francozi sredi vojne obljubili, se nista mogli sporazumeti o novi meji

-pariška mirovna konf. je to vprašanje prepustila medsebojnemu pogajanju

-sporazum v Rapallu v Italiji je nov. 1920 določil mejo, s katero so bili obojni nezadovoljni: na italijanski strani meje je ostalo veliko Slovencev in Hrvatov, Italija pa ni dobila obljubljenih Dalmacije

-da bi pomirili sovražni odnos Italije do nove jugoslovanske države, so ji beograjski vladajoči krogi odstopili še Reko, ki pa bi morala po rapalski pogodbi ostati nevtralna mestna državnica

-izguba **Primorske** je bila za Slovence velika žrtev. Odrezana je bila okrog četrtnina naroda in tretjina ozemlja, ki je bilo gospodarsko dobro razvito.

Trst in Gorica sta bili kljub večinski italijanskemu prebivalstvu pomembni slovenski gospodarski in kulturni središči

-na **Koroškem** je takoj po razglasitvi samostojne Države SHS med Slovenci in Nemci prišlo do vojaških spopadov

Narodna vlada ni mogla zbrati dovolj močne vojske, vojaki, ki so se vračali s front so bili izčrpani. Tudi orožja ni bilo dovolj. Srbska pomoč je prišla prepozno, zato so avstrijske oborožene enote že po mesecu dni pregnale slovenske prostovoljce s Koroške.

Na mirovni konf. v Parizu so problem koroške rešili s plebiscitom; več kot polovica tam živečih je glasovala za Avstrijo

-čeprav so bili tam Slovenci v večini, se jih zaradi protisrbske propagande mnogo odločilo za Avstrijo.

Srbska vojska, ki je ta del zasedla je bila do domačinov neprijazna. Zaradi splošnega pomanjkanja je bila koroška pod jugoslovansko upravo slabo preskrbljena s hrano in drugimi potrebščinami

Slovenski politični voditelji v Lj. se niso preveč trudili s propagando, saj so bili prepričani v jugoslovansko odločitev koroških Slovencev

-na **Štajerskem** je slovensko narodno mejo takoj na začetku z odločno vojaško akcijo zasedel avstro-ogrski major **Rudolf Maister**

-slovenski Narodni svet v MB ga je zato povišal v generala, da bi imel večjo avtoriteto(ugled)

-kasneje je uspešno preprečil avstrijskim Nemcem zasedbo Maribora

-**Prekmurje** je bila nepričakovana pridobitev Slovenske krajine na bivšem Ogrskem

V novi madžarski državi je l.1919 izbruhnila komunistična revolucija, ki so jo s pomočjo sosednjih držav zatrle Francija in V. Britanija .

Pri tem je v soglasju z mirovno konferenco v Parizu sodelovala tudi jugoslovanska vojska, ki je v začetku avg. 1919 zasedla Prekmurje, ki ga je začela upravljati pokrajinska uprava v Ljubljani

Jugoslovanska zunanja politika

-novi Jugoslovanski državi sta največjo nevarnost predstavljali Italija in Madžarska, ker je po razpadu Avstro-Ogrske ostalo veliko Madžarov v novih državah, ki so ostale na ozemlju bivše Ogrske.

Madžari so poskušali kraljestvo pod odstavljenim cesarjem Karlom nekajkrat obnoviti, Francija pa je proti takim poskusom povezala Jugoslavijo, Romunijo in Češkoslovaško v zvezo z imenom mala antanta

Italija je s širitvijo na Balkan in Jadransko morje hotela postati velesila na tem koncu Evrope. zaščito nad Jugoslavijo je prevzela Francija, ki je v soglasju z Veliko Britanijo podpirala povečano Srbijo kot protiutež nemškemu, italijanskemu in ruskemu željam po Balkanu.

Mussolini je v želji, da bi Jugoslavija razpadla, podpiral skrajne nezadovoljneže v Jugoslaviji-hrvaške ustaše in makedonsko nacionalistično gibanje VMRO

-**Makedonce** je Bolgarija štela za svoje, ker v Jugoslaviji niso bili priznani niti kot posebno »pleme » (kot Hrvati in Slovenci)

-razmerje sil se je spremenilo, ko je Hitler začel odkrito kršiti Versajsko mirovno pogodbo ter se povezovati z Italijo. Jugoslavija se je skušala rešiti nemške in italijanske nevarnosti s sporazumi o prijateljstvu in o gospodarskem sodelovanju, saj sta bili Francija in V. Britanija vse bolj nemočni

SLOVENC V PRVI JUGOSLAVIJI

Ustanovitev in ureditev jugoslovanske države 1918-1921

-ko je Avstro-Ogrska l.1918 razpadla je v zameno za premirje antanti ponudila avtonomijo(samoupravo) za slovanske narode v državi, vendar je to ponudbo predsednik ZDA Wilson zavrnil

-Narodni svet Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu je že 21.okt. na podlagi Wilsonove zavrnitve zahteval brezpogojno samoodločbo

-jugoslovani na ozemlju habsburške monarhije so ustanovitev neodvisne države razglasili 29. okt. 1918

-najvišjemu političnemu predstavniškemu telesu države, Narodnemu svetu Slovencev, Hrvatov in Srbov v Zagrebu, je formalno predsedoval Anton Korošec

-v njegovi odsotnosti sta narodni svet vodila Hrvat Ante Pavelić in Srb Svetozar Pribičević. Za upravo Slovenskega ozemlja je narodni svet imenoval Narodno vladu

-velesile, ki so zmagale v vojni, države niso takoj priznale; vprašljive so bile tudi njene meje

-da bi lažje obranili svoje ozemlje, so pospešili pogajanja za končno združitev vseh Jugoslovancev, tudi tistih v Kraljevini Srbiji

-državo SHS je predstavljal predsednik Narodnega sveta Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je že pred razglasitvijo jugoslovanske državne samostojnosti odpotoval v Ženevo na pogajanja s predsednikom srbske vlade Nikolo Pašićem ter predsednikom jugoslovanskega odbora Antejem Trumbićem

-v začetku nov. so podpisali ženevsko deklaracijo, v kateri je bilo jasno naglašeno, da že obstajajo 3 države enotnega jugoslovanskega naroda kraljevina Srbija, kraljevina Črna gora in država SHS

-vse 3 naj bi se po sporazumu prostovoljno in enakopravno združile

Vendar je Pašić že kmalu po podpisu kot predsednik vlade odstopil in tako tudi njegov podpis ni bil več veljaven

-ženevsko deklaracijo je podpisal na pritisk Francozov in v bojazni, da bi združitev sicer propadla; s spretno politično potezo pa si je pustil možnosti, da jo izpelje kot priključitev novih ozemelj zmagoviti Srbiji

-ženevski deklaraciji, ki je bodočo ureditev države prepuščala ustavodajni skupščini, je nasprotoval tudi Aleksander Karađorđević, ki bi v primeru demokratične odločitve za republiko ostal brez krone

-novi srbski vladi s Pašićem na čelu, se je s pomočjo hrvaškega Srba Pribičevića(voditelj Hrvaško-srbske koalicije in podpredsednik Narodnega sveta SHS) združitev pod srbskimi pogoji tudi posrečila

-Pribičeviću je uspelo prepričati večino v zagrebškem Narodnem svetu SHS, da je treba združiti Srbijo in Črno goro čim prej, brez pogojev in pred vrnitvijo Korošca in Trumbića in Ženeve

-28. nov. je v Beograd tako pripotovala 28-članska delegacija Narodnega sveta SHS s posebnimi navodili o poteku združitve (navodila so se naslanjala predvsem na krfsko deklaracijo, ki je za bodočo državno ureditev predvidela neposredne volitve v konstituanto (ustavodajno skupščino) ter sprejemanje ustave z dvotretjinsko večino)

-že pred tem, 25.nov. 1918 so predstavniki srbske radikalne stranke v Veliki narodni skupščini izsilili priključitev Vojvodine k Srbiji,

26. nov. 1918 pa so Črno goro »bjelaši« priključili Srbiji in staro črnogorsko dinastijo Petrovićev odstavili s prestola

-s predhodno vključitvijo Vojvodine in Črne gore so vladajoči krogi v Srbiji okrepili pogajalsko pozicijo pri združevanju z Državo SHS

-kljub »navodilom« je morala delegacija Narodnega sveta SHS v spomenici(pismena izjava) Aleksandru Karađorđeviću zaradi mednarodnih razmer in srbskih pritiskov opustiti zahtevo po ohranitvi zgodovinske upravne posebnosti posameznih pokrajin

-**1. dec. 1918** je predstavnik delegacije Aleksandru prebral svečano izjavo o določitvi Narodnega sveta SHS, da se Država SHS združi s Kraljevino Srbijo pod kraljem Petrom I. Karađorđevićem (oz. njegovim namestnikom Aleksandrom)in da oblikujeta skupno vladu ter parlament

-Aleksander Karađorđević je v imenu kralja Srbije to odločitev sprejel in svečano razglasil združitev Srbije z deželami neodvisne države Slovencev, Hrvatov in Srbov v enotno **Kraljevino Srbov Hrvatov in Slovencev**

-Narodna vlada v Lj. je po oblikovanju skupne vlade v Beogradu odstopila; na njeno mesto je bila imenovana Deželna vlada za Slovenijo (s tem so kršili naredbo o začasni upravi, ki je sicer omogočala avtonomno odločanje vse do drugačne odločitve ustavodajne skupščine)